

Түркістан облысы, Кентау қаласы, ЖШС «Дин Асыл-2»
бөбекжай балабақшасы

«Ұлттық ойындар арқылы балалардың сөйлеу тілін дамыту»

(ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰРАЛ)

Тәрбиеші: Ташпенова Ұлжан Батырханқызы

Кентау, 2026жыл

Аңдатпа

Бұл әдістемелік құрал мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының тәрбиешілеріне арналған. Құралда ұлттық ойындарды тиімді пайдалану арқылы балалардың сөйлеу тілін дамыту жолдары қарастырылған. Балалардың сөздік қорын байыту, байланыстырып сөйлеу дағдыларын қалыптастыру, дыбыстарды дұрыс айтуға үйрету мақсатында түрлі ойын түрлері мен әдіс-тәсілдер ұсынылған.

Әдістемелік құралда теориялық мәліметтермен қатар, тәжірибелік бөлім, ойын үлгілері, жаттығулар мен тапсырмалар қамтылған. Құрал тәрбиешілерге күнделікті оқу қызметінде қолдануға ұсынылады.

Аннотация

Данное методическое пособие предназначено для воспитателей дошкольных образовательных организаций. В пособии рассматриваются способы развития речи детей посредством использования национальных игр. Предложены эффективные методы и приёмы, направленные на обогащение словарного запаса, формирование связной речи и правильного произношения звуков.

Пособие включает теоретические сведения, практическую часть, примеры игр, а также различные упражнения и задания. Материал рекомендуется для использования в повседневной образовательной деятельности воспитателей.

Annotation

This methodological guide is intended for preschool educators. The guide explores ways to develop children's speech through the use of national games. It offers effective methods and techniques aimed at enriching vocabulary, developing coherent speech, and improving pronunciation skills.

In addition to theoretical information, the guide includes a practical section with game examples, exercises, and tasks. The material is recommended for use in daily educational activities.

МАЗМҰНЫ

Кіріспе

- ✓ Тақырыптың өзектілігі
- ✓ Мақсаты мен міндеттері
- ✓ Күтілетін нәтиже

I бөлім. Теориялық негіздер

- 1.1. Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту ерекшеліктері
- 1.2. Ұлттық ойындардың педагогикалық мәні
- 1.3. Ұлттық ойындардың бала тілін дамытудағы рөлі
- 1.4. Сөйлеу тілін дамытудың әдіс-тәсілдері

II бөлім. Ұлттық ойындарды қолдану әдістемесі

- 2.1. Ұлттық ойындарды ұйымдастырудың принциптері
- 2.2. Ойын арқылы тіл дамытуға арналған тиімді әдістер
- 2.3. Жас ерекшеліктеріне сәйкес ұлттық ойындарды іріктеу
- 2.4. Ойын барысында балалардың сөздік қорын байыту жолдары

III бөлім. Тәжірибелік бөлім

- 3.1. Ұлттық ойындар үлгілері (сипаттамасы, мақсаты, барысы)
- 3.2. Тіл дамытуға бағытталған ойын жаттығулары
- 3.3. Сөздік жұмысқа арналған тапсырмалар
- 3.4. Диалог және монолог құруға арналған ойындар

IV бөлім. Инновациялық тәсілдер

- 4.1. Ойын технологияларын тиімді қолдану
- 4.2. АКТ құралдарын ұлттық ойындармен кіріктіру
- 4.3. Шығармашылық ойындар арқылы сөйлеуді дамыту

V бөлім. Нәтижелер мен талдау

- 5.1. Жүргізілген жұмыстардың нәтижесі
- 5.2. Балалардың сөйлеу деңгейінің өзгеруі
- 5.3. Тәжірибе қорытындылары

Қорытынды

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

Қосымшалар

- ✓ Ойын сценарийлері
- ✓ Көрнекілік үлгілері
- ✓ Диагностикалық материалдар

Кіріспе

Қазіргі таңда мектепке дейінгі білім беру жүйесінде балалардың жан-жақты дамуына ерекше мән берілуде. Соның ішінде баланың сөйлеу тілін дамыту – оның тұлғалық қалыптасуының, танымдық қабілеттерінің және әлеуметтік ортаға бейімделуінің негізгі көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Ерте жастан қалыптасқан дұрыс әрі жүйелі сөйлеу дағдылары баланың болашақта білімді меңгеруіне, ойын еркін жеткізуіне және қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас жасауына негіз қалайды.

Мектепке дейінгі кезең – баланың тілінің қарқынды дамитын, сөздік қоры молайып, байланыстырып сөйлеу қабілеті қалыптасатын маңызды кезең. Осы уақытта балалардың сөйлеу белсенділігін арттыру үшін тиімді әдіс-тәсілдерді қолдану қажет. Солардың бірі – ұлттық ойындарды пайдалану. Ұлттық ойындар – халқымыздың ғасырлар бойы қалыптасқан мәдени мұрасы, олар тек қана көңіл көтеру құралы емес, сонымен қатар тәрбиелік, дамытушылық маңызы зор педагогикалық құрал болып табылады.

Ұлттық ойындар арқылы балалардың сөйлеу тілін дамыту – олардың сөздік қорын байытуға, дұрыс дыбыстауға үйретуге, өз ойын жүйелі жеткізе білуге ықпал етеді. Ойын барысында бала еркін әрекет етеді, қызығушылығы артады, сөйлеуге деген қажеттілігі қалыптасады. Сонымен қатар, ұлттық ойындар балаларды ұйымшылдыққа, тапқырлыққа, шапшаңдыққа баули отырып, олардың тілдік және коммуникативтік дағдыларын дамытады.

Осы әдістемелік құралдың мақсаты – ұлттық ойындарды тиімді қолдану арқылы мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту жолдарын көрсету, тәрбиешілерге практикалық көмек беру. Құралда теориялық негіздермен қатар, тәжірибелік материалдар, ойын үлгілері, жаттығулар мен тапсырмалар ұсынылған.

Әдістемелік құрал мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілеріне, педагогтерге және білім беру саласының мамандарына арналған. Құралды оқу-тәрбие үдерісінде, ұйымдастырылған оқу қызметінде және балалардың еркін ойын әрекеттерінде қолдануға болады.

Тақырыптың өзектілігі

Қазіргі қоғамда білім беру жүйесіне қойылатын талаптардың бірі – баланың жан-жақты дамыған, еркін ойлайтын, өз ойын анық әрі жүйелі жеткізе алатын тұлға болып қалыптасуы. Осы тұрғыдан алғанда, мектепке дейінгі кезеңде балалардың сөйлеу тілін дамыту ерекше маңызға ие. Себебі бұл кезең – тілдік дағдылардың қарқынды қалыптасатын, баланың сөздік қоры молайып, байланыстырып сөйлеу қабілеті дамитын негізгі уақыт.

Бүгінгі таңда балалардың сөйлеу тілінде кездесетін түрлі қиындықтар, сөздік қордың жеткіліксіздігі, ойын толық жеткізе алмау сияқты мәселелер педагогтар мен ата-аналарды алаңдатууда. Сондықтан тіл дамыту жұмысын тиімді ұйымдастыру, оның ішінде баланың қызығушылығын арттыратын, табиғи ортада жүзеге асатын әдістерді қолдану қажеттілігі туындап отыр.

Осы орайда ұлттық ойындарды оқу-тәрбие үдерісіне енгізудің маңызы зор. Ұлттық ойындар – халықтың ғасырлар бойы жинақтаған тәжірибесіне негізделген, баланың танымдық, тілдік және әлеуметтік дамуына ықпал ететін құнды құрал. Ойын барысында бала белсенді әрекетке түсіп, еркін сөйлейді, өз ойын білдіруге талпынады, жаңа сөздерді меңгереді. Сонымен қатар, ұлттық ойындар арқылы балалардың мәдени құндылықтарға деген қызығушылығы артып, ұлттық сана-сезімі қалыптасады.

Ұлттық ойындарды сөйлеу тілін дамыту мақсатында жүйелі және мақсатты түрде қолдану – балалардың коммуникативтік дағдыларын жетілдірудің, сөздік қорын байытудың және байланыстырып сөйлеуін қалыптастырудың тиімді жолдарының бірі болып табылады. Осыған байланысты «Ұлттық ойындар арқылы балалардың сөйлеу тілін дамыту» тақырыбы қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде өзекті мәселелердің бірі болып саналады.

Мақсаты мен міндеттері

Мақсаты:

Ұлттық ойындарды тиімді пайдалану арқылы мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту, сөздік қорын байыту, байланыстырып сөйлеу және коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру.

Міндеттері:

- ✓ Балалардың сөйлеу тілінің даму ерекшеліктерін ескере отырып, ұлттық ойындарды іріктеу және қолдану;
- ✓ Ойын барысында балалардың сөздік қорын кеңейту және жаңа сөздерді меңгерту;
- ✓ Дыбыстарды дұрыс айтуға, анық сөйлеуге дағдыландыру;
- ✓ Байланыстырып сөйлеу (диалог және монолог) дағдыларын қалыптастыру;
- ✓ Балалардың сөйлеу белсенділігін арттыру және өз ойын еркін жеткізуге үйрету;
- ✓ Ұлттық ойындар арқылы балалардың танымдық қызығушылығын дамыту;
- ✓ Ойын әрекеті арқылы қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру;

- ✓ Тәрбиешілерге ұлттық ойындарды қолданудың тиімді әдіс-тәсілдерін ұсыну.

Күтілетін нәтиже

Ұлттық ойындарды жүйелі және мақсатты түрде қолдану нәтижесінде мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілінде келесі өзгерістер мен жетістіктер қалыптасады:

- ✓ Балалардың сөздік қоры кеңейіп, жаңа сөздерді орынды қолдана алады;
- ✓ Дыбыстарды дұрыс айту дағдылары қалыптасып, анық әрі түсінікті сөйлеу деңгейі артады;
- ✓ Байланыстырып сөйлеу (диалог және монолог) қабілеттері дамиды;
- ✓ Өз ойын еркін, жүйелі және толық жеткізе білу дағдысы қалыптасады;
- ✓ Сөйлеу белсенділігі артып, қарым-қатынас жасауға деген қызығушылығы күшейеді;
- ✓ Тыңдау, түсіну және жауап беру мәдениеті дамиды;
- ✓ Ойын барысында бірлесіп әрекет ету, пікір алмасу, өзара сыйластық дағдылары қалыптасады;
- ✓ Ұлттық ойындарға деген қызығушылығы артып, ұлттық құндылықтарға құрмет сезімі қалыптасады;
- ✓ Балалардың танымдық белсенділігі мен шығармашылық қабілеттері дамиды.

Жалпы алғанда, ұлттық ойындарды қолдану балалардың тілдік, әлеуметтік және тұлғалық дамуына оң әсерін тигізіп, мектепке даярлық деңгейін арттыруға мүмкіндік береді.

I бөлім. Теориялық негіздер

1.1. Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту ерекшеліктері

Мектепке дейінгі жас кезеңі – баланың тұлғалық, танымдық және тілдік дамуының ең қарқынды жүретін маңызды кезеңдерінің бірі. Осы уақытта баланың қоршаған ортамен байланысы кеңейіп, қарым-қатынас жасау қажеттілігі артады. Сөйлеу тілі – баланың ойлау қабілетінің, дүниетанымының, әлеуметтік бейімделуінің негізгі құралы болғандықтан, оны дамытуға ерекше назар аудару қажет.

Баланың сөйлеу тілінің дамуы біртіндеп және жүйелі түрде жүзеге асады. Ерте жаста бала жеке дыбыстарды, буындарды айту арқылы тілдік әрекетін бастайды, ал мектепке дейінгі кезеңде бұл процесс күрделене түсіп, толыққанды сөздер мен сөйлемдер құрастыру деңгейіне жетеді. Баланың сөйлеуінің дамуы оның жас ерекшеліктеріне тікелей байланысты. Мысалы, 3–

4 жаста балалар қысқа сөйлемдермен сөйлеп, қарапайым сұрақтарға жауап береді, ал 5–6 жаста күрделі сөйлемдер құрастырып, өз ойын жүйелі түрде жеткізе бастайды.

Сөйлеу тілін дамытудың негізгі бағыттарының бірі – сөздік қорды байыту. Баланың сөздік қоры оның қоршаған орта туралы түсінігінің кеңеюіне байланысты артады. Бала жаңа сөздерді күнделікті өмірде есту, көру, қайталау арқылы меңгереді. Сондықтан тәрбиеші баланың сөздік қорын байыту үшін түрлі әдіс-тәсілдерді, соның ішінде ойындарды, көрнекіліктерді, әңгімелеуді тиімді қолдануы тиіс. Сөздік қорды дамыту тек жаңа сөздерді үйретумен шектелмейді, сонымен қатар оларды дұрыс, орынды қолдануға дағдыландыруды қамтиды.

Тіл дамуының келесі маңызды бағыты – грамматикалық құрылымды меңгеру. Бұл балалардың сөздерді бір-бірімен байланыстырып, дұрыс сөйлем құрастыру қабілетін қалыптастыруды білдіреді. Мектепке дейінгі жаста балалар зат есім, етістік, сын есімдерді орынды қолдануды үйренеді, сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін сақтайды. Дегенмен, бұл кезеңде балаларда грамматикалық қателіктер жиі кездеседі, сондықтан тәрбиеші тарапынан жүйелі түзету жұмыстары жүргізілуі қажет.

Дыбыстық мәдениетті қалыптастыру да сөйлеу тілін дамытудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Балалар дыбыстарды дұрыс айтуға, сөздерді анық әрі мәнерлі жеткізуге үйренуі тиіс. Бұл бағытта артикуляциялық жаттығулар, жаңылтпаштар, тақпақтар, дыбыстық ойындар кеңінен

қолданылады. Кейбір балаларда дыбыстарды дұрыс айта алмау жағдайлары кездесетіндіктен, олармен жеке жұмыс жүргізу маңызды.

Сөйлеу тілінің дамуы ойлау үдерісімен тығыз байланысты. Бала ойлағанын сөз арқылы жеткізеді, ал сөйлеу барысында оның ойы дамиды, жүйеленеді. Осыған байланысты байланыстырып сөйлеуді дамыту – мектепке дейінгі білім берудегі басты міндеттердің бірі. Байланыстырып сөйлеу дегеніміз – баланың өз ойын жүйелі, бірізді, түсінікті түрде жеткізе білуі. Бұл дағдыны қалыптастыру үшін әңгіме құрастыру, сурет бойынша сөйлеу, ертегі мазмұнын айту, оқиғаларды ретімен баяндау сияқты жұмыстар жүргізіледі.

Диалогтық және монологтық сөйлеудің дамуы да ерекше маңызға ие. Диалогтық сөйлеу барысында бала сұрақ қойып, жауап беруді, пікір алмасуды үйренеді. Ал монологтық сөйлеу – баланың өз ойын толық, жүйелі түрде жеткізу қабілетін дамытады. Бұл дағдыларды қалыптастыру үшін тәрбиеші балалармен жиі әңгімелесіп, сұрақ-жауап әдісін, ойын элементтерін қолдануы тиіс.

Мектепке дейінгі жаста ойын әрекеті – баланың жетекші қызметі болып табылады. Сондықтан сөйлеу тілін дамыту жұмыстары ойынмен тығыз байланыста ұйымдастырылуы керек. Ойын барысында бала еркін сөйлеп, өз ойын жеткізуге ұмтылады, жаңа сөздерді белсенді түрде қолданады. Әсіресе, ұлттық ойындар балалардың сөйлеу белсенділігін арттыруда ерекше орын алады. Олар балаларды қарым-қатынас жасауға, бірлесіп әрекет етуге, өз ойын айтуға жетелейді.

Сондай-ақ, балалардың сөйлеу тілін дамытуда тәрбиешінің рөлі ерекше. Тәрбиеші – балаға үлгі болатын негізгі тұлға. Оның дұрыс, анық, көркем сөйлеуі балалардың тілдік дағдыларының қалыптасуына тікелей әсер етеді. Сонымен қатар, тіл дамыту жұмыстары жүйелі, жоспарлы түрде жүргізіліп, баланың жеке ерекшеліктері ескерілуі тиіс.

Қорытындылай келе, мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту – көпқырлы, кешенді педагогикалық үдеріс. Ол баланың жас ерекшеліктерін, қызығушылықтарын ескере отырып, тиімді әдіс-тәсілдер арқылы жүзеге асырылуы қажет. Осы бағытта ұлттық ойындарды қолдану – балалардың сөйлеу тілін табиғи, қызықты әрі нәтижелі түрде дамытудың тиімді жолдарының бірі болып табылады.

1.2. Ұлттық ойындардың педагогикалық мәні

Ұлттық ойындар – халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан өмірлік тәжірибесінен туындаған, тәрбиелік және дамытушылық маңызы зор мәдени мұралардың бірі. Олар тек көңіл көтеру немесе бос уақытты тиімді өткізу құралы ғана емес, сонымен қатар баланың дене, ойлау, тіл және әлеуметтік

дамуына ықпал ететін маңызды педагогикалық құрал болып табылады. Сондықтан ұлттық ойындарды мектепке дейінгі білім беру үдерісінде қолданудың тәрбиелік мәні ерекше.

Ұлттық ойындардың педагогикалық мәні ең алдымен олардың кешенді дамытушылық сипатымен анықталады. Яғни бір ойын барысында бала тек қимыл-қозғалыс жасап қана қоймай, ойлау қабілетін дамытады, тілдік қарым-қатынасқа түседі, ережені сақтауға үйренеді және әлеуметтік ортада өзін ұстау мәдениетін меңгереді. Бұл – баланың жан-жақты дамуына ықпал ететін маңызды фактор.

Сонымен қатар ұлттық ойындар балаларды халықтың салт-дәстүрімен, мәдениетімен, ұлттық құндылықтарымен таныстырудың тиімді құралы болып табылады. Ойын барысында қолданылатын сөздер, тіркестер, ойын атаулары балалардың ұлттық тілдік ортаны сезінуіне мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде баланың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға ықпал етеді.

Ұлттық ойындардың тағы бір маңызды педагогикалық қыры – олардың тәрбиелік мәні. Ойын барысында балаларда тәртіптілік, жауапкершілік, әділдік, шыдамдылық, ұйымшылдық сияқты қасиеттер қалыптасады. Балалар бір-бірімен қарым-қатынас жасау арқылы өзара сыйластықты үйренеді, жеңіске жету мен жеңілуді дұрыс қабылдауға дағдыланады. Бұл қасиеттер баланың әлеуметтік ортаға бейімделуіне үлкен әсер етеді.

Ұлттық ойындар баланың танымдық белсенділігін арттырады. Ойын кезінде бала тапсырманы орындау, шешім қабылдау, жағдайды бағалау сияқты әрекеттерді орындай отырып, ойлау қабілетін дамытады. Бұл оның логикалық ойлау, есте сақтау және зейін қою дағдыларының жетілуіне мүмкіндік береді. Ойын арқылы бала қоршаған әлемді таниды, жаңа ақпараттарды жеңіл әрі қызықты түрде меңгереді.

Тіл дамыту тұрғысынан алғанда, ұлттық ойындардың рөлі ерекше. Ойын барысында балалар бір-бірімен сөйлеседі, сұрақ қояды, жауап береді, ережелерді түсіндіреді, өз ойларын білдіреді. Бұл олардың сөздік қорын байытып қана қоймай, сөйлеу мәдениетін де қалыптастырады. Ұлттық ойындар балалардың еркін сөйлеуіне жағдай жасап, коммуникативтік қабілеттерін дамытады.

Ұлттық ойындардың педагогикалық мәні олардың табиғилығында да жатыр. Бала ойын барысында өзін еркін сезінеді, ешқандай қысымсыз әрекет етеді. Бұл оның ішкі мүмкіндіктерін толық ашуға мүмкіндік береді. Сондықтан ойын арқылы оқыту – мектепке дейінгі педагогикадағы ең тиімді әдістердің бірі болып саналады.

Қорытындылай келе, ұлттық ойындар – баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін, оның тілін, ойлауын, тәрбиесін және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыратын маңызды педагогикалық құрал. Сол себепті оларды мектепке дейінгі білім беру үдерісінде жүйелі және мақсатты түрде қолдану қазіргі педагогиканың өзекті міндеттерінің бірі болып табылады.

1.3. Ұлттық ойындардың бала тілін дамытудағы рөлі

Ұлттық ойындар – мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін дамытуда ерекше орын алатын тиімді педагогикалық құралдардың бірі. Олар баланың табиғи қызығушылығын арттыра отырып, сөйлеу белсенділігін күшейтеді және тілдік қарым-қатынасты еркін жүзеге асыруына мүмкіндік береді. Ойын әрекеті барысында бала тек қимыл-қозғалыс жасап қана қоймай, сөйлейді, сұрақ қояды, жауап береді, өз ойын білдіреді, яғни тілдік ортаға белсенді қатысады.

Ұлттық ойындардың бала тілін дамытудағы ең басты рөлі – сөздік қорды байыту. Ойын барысында балалар жаңа сөздермен танысады, олардың мағынасын түсінеді және оларды сөйлеу барысында қолдануға дағдыланады. Мысалы, ойын ережелерін түсіндіру, рөлдерді бөлісу, бір-біріне бағыт беру сияқты әрекеттер кезінде бала белсенді түрде сөйлеседі. Бұл оның лексикалық қорын табиғи жолмен кеңейтеді.

Сонымен қатар ұлттық ойындар байланыстырып сөйлеуді дамытуға үлкен ықпал етеді. Бала ойын барысын түсіндіру, оқиғаны баяндау, өз әрекетін

сипаттау арқылы сөйлемдерді дұрыс құрастыруға үйренеді. Мұндай әрекеттер оның ойлау жүйесін дамытып, сөйлеуін бірізді әрі түсінікті етуге көмектеседі. Байланыстырып сөйлеу дағдысы қалыптасқан бала өз ойын толық әрі нақты жеткізе алады.

Ұлттық ойындар диалогтық сөйлеудің дамуына да тиімді әсер етеді. Балалар ойын барысында бір-бірімен сұхбаттасады, сұрақ қояды, жауап береді, келіседі немесе келіспейді. Бұл олардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырып қана қоймай, сөйлеу барысында дұрыс тілдік құрылымдарды қолдануға үйретеді. Диалог арқылы бала тыңдау және жауап беру дағдыларын жетілдіреді.

Монологтық сөйлеу де ұлттық ойындар арқылы дамиды. Ойын соңында бала өз әсерін, ойын барысын немесе нәтижесін баяндауға тырысады. Бұл оның ойды жүйелі жеткізу қабілетін қалыптастырады. Тәрбиеші тарапынан қойылған бағыттаушы сұрақтар баланың ұзақ әрі мазмұнды сөйлеуіне жағдай жасайды.

Ұлттық ойындардың тағы бір маңызды рөлі – дыбыстық мәдениетті қалыптастыру. Ойын кезінде балалар сөздерді дұрыс айтуға, дыбыстарды нақты дыбыстауға тырысады. Жаңылтпаштар, санамақтар, қайталанатын сөздер арқылы бала артикуляциялық дағдыларын жетілдіреді. Бұл сөйлеудің анық әрі түсінікті болуына ықпал етеді.

Сонымен қатар ұлттық ойындар балалардың сөйлеу белсенділігін арттырады. Ойын барысында бала еркін қозғалыста болып, эмоциялық тұрғыдан ашылады, бұл оның сөйлеуге деген ынтасын күшейтеді. Қызықты және тартымды ойын жағдайы баланы еркін сөйлесуге, өз ойын қысылмай айтуға итермелейді.

Ұлттық ойындар тілдік орта қалыптастырудың тиімді құралы болып табылады. Тәрбиеші мен балалар арасындағы, сондай-ақ балалардың өзара қарым-қатынасы ойын арқылы жүзеге асады. Бұл тілдік дағдылардың табиғи түрде дамуына жағдай жасайды және тіл үйрену үдерісін жеңіл әрі қызықты етеді.

Қорытындылай келе, ұлттық ойындар балалардың сөйлеу тілін дамытуда кешенді рөл атқарады. Олар сөздік қорды байытып қана қоймай, байланыстырып сөйлеу, диалогтық және монологтық сөйлеу, дыбыстық мәдениет және коммуникативтік дағдылардың қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан ұлттық ойындарды тіл дамыту үдерісінде жүйелі түрде қолдану – мектепке дейінгі педагогиканың маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

1.4. Сөйлеу тілін дамытудың әдіс-тәсілдері

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту – жүйелі түрде ұйымдастырылатын педагогикалық үдеріс. Бұл үдерісте баланың жас ерекшелігі, жеке қабілеті, қызығушылығы ескеріле отырып, әртүрлі тиімді әдіс-тәсілдер қолданылады. Сөйлеу тілін дамыту әдістері баланың сөздік қорын байытуға, дыбыстарды дұрыс айтуға, байланыстырып сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға және қарым-қатынас мәдениетін жетілдіруге бағытталады.

Сөйлеу тілін дамытудың ең негізгі әдістерінің бірі – **сұхбат (әңгімелесу) әдісі**. Бұл әдіс арқылы тәрбиеші балалармен еркін қарым-қатынас орнатып, сұрақ-жауап формасында олардың ойлау және сөйлеу белсенділігін арттырады. Әңгімелесу барысында бала өз ойын жеткізуге, пікір айтуға, сұрақтарға жауап беруге үйренеді.

Келесі маңызды әдіс – **көрнекілік әдісі**. Бұл әдісте суреттер, ойыншықтар, заттар, иллюстрациялар, мультимедиялық құралдар пайдаланылады. Көрнекілік балалардың ойлауын нақтылай түсіп, жаңа сөздерді түсінуді жеңілдетеді. Бала көргенін сипаттау арқылы сөйлеу дағдысын дамытады.

Ойын әдісі – сөйлеу тілін дамытудың ең тиімді тәсілдерінің бірі. Әсіресе мектепке дейінгі жаста ойын баланың жетекші іс-әрекеті болғандықтан, тіл дамыту жұмыстары ойын арқылы жүргізілгенде нәтижелі болады. Рөлдік,

дидактикалық, ұлттық ойындар барысында балалар белсенді сөйлесіп, өзара қарым-қатынас жасайды, сөздік қорын толықтырады.

Сурет бойынша әңгімелеу әдісі де тіл дамытуда кең қолданылады. Балаларға берілген сурет бойынша олар оқиғаны сипаттайды, кейіпкерлердің әрекетін баяндайды, өз ойларын қосады. Бұл әдіс байланыстырып сөйлеуді дамытуға ықпал етеді.

Сонымен қатар **қайталату және жаттықтыру әдісі** маңызды рөл атқарады. Жаңылтпаштар, тақпақтар, мақал-мәтелдер, санамақтар арқылы балалардың дыбыстарды дұрыс айтуы, сөйлеу ырғағы мен интонациясы қалыптасады. Бұл әдіс сөйлеудің анық әрі мәнерлі болуына көмектеседі.

Шығармашылық әдістер де сөйлеу тілін дамытуда тиімді. Мысалы, ертегі құрастыру, оқиғаны жалғастыру, рөлдік ойындар арқылы балалар өз қиялын дамытып, еркін сөйлеуге үйренеді. Мұндай тапсырмалар баланың ойлау белсенділігін арттырып, сөйлеу қабілетін жетілдіреді.

Сондай-ақ **диалогтық және монологтық сөйлеуді дамыту әдістері** қолданылады. Диалог барысында бала сұрақ қою және жауап беру дағдыларын меңгереді, ал монолог кезінде өз ойын жүйелі түрде жеткізуге үйренеді. Бұл екі бағыт сөйлеу мәдениетінің қалыптасуына негіз болады.

Қазіргі педагогикада сөйлеу тілін дамытуда **ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ)** қолдану да тиімді болып отыр. Мультимедиялық презентациялар, интерактивті ойындар, бейнематериалдар балалардың қызығушылығын арттырып, тіл үйрену үдерісін жеңілдетеді.

Қорытындылай келе, сөйлеу тілін дамытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер кешені баланың жас ерекшелігіне сай таңдалып, жүйелі түрде жүргізілуі тиіс. Әрбір әдіс баланың тілдік дағдыларын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады және оларды үйлесімді қолдану баланың сөйлеу қабілетінің жан-жақты дамуына мүмкіндік береді.

II бөлім. Ұлттық ойындарды қолдану әдістемесі

2.1. Ұлттық ойындарды ұйымдастырудың принциптері

Мектепке дейінгі білім беру үдерісінде ұлттық ойындарды тиімді қолдану балалардың жан-жақты дамуына, әсіресе сөйлеу тілін жетілдіруге үлкен мүмкіндік береді. Дегенмен, ұлттық ойындарды оқу-тәрбие процесіне енгізу белгілі бір педагогикалық принциптерге негізделуі тиіс. Бұл принциптер ойынның тиімділігін арттырып, оның тәрбиелік және дамытушылық әлеуетін толық ашуға жағдай жасайды.

Ең алдымен, **жас ерекшелігіне сәйкестік принципі** маңызды болып табылады. Ұлттық ойындар балалардың жас ерекшелігіне, психологиялық және физиологиялық мүмкіндіктеріне сай таңдалуы қажет. Мысалы, кіші топ балаларымен қарапайым, қысқа ережелі ойындар қолданылса, ересек топтарда күрделірек, ойлау мен сөйлеуді талап ететін ойындар пайдаланылады. Бұл баланың ойынға қызығушылығын арттырып, шаршау мен қиындықтың алдын алады.

Келесі принцип – **қолжетімділік және түсініктілік принципі**. Ойын ережелері балаларға қарапайым әрі түсінікті тілде түсіндірілуі тиіс. Егер бала ойын шартын толық түсінбесе, оның белсенділігі төмендеп, сөйлеу белсенділігі де шектеледі. Сондықтан тәрбиеші ойынның мазмұнын нақты, қысқа және көрнекі түрде түсіндіруі қажет.

Белсенділік және еркіндік принципі де ерекше мәнге ие. Ұлттық ойындар барысында бала еркін әрекет етіп, өз ойын айтуға, пікір білдіруге мүмкіндік алуы керек. Тәрбиеші балалардың бастамашылдығын қолдап, олардың ойын барысындағы белсенділігін шектемеуі тиіс. Бұл сөйлеу тілінің табиғи дамуына ықпал етеді.

Сонымен қатар **жүйелілік және бірізділік принципі** сақталуы қажет. Ұлттық ойындар кездейсоқ емес, жоспарлы түрде, оқу-тәрбие процесінің мазмұнына сәйкес жүргізілуі тиіс. Ойындар біртіндеп күрделендіріліп отырса, балалардың сөйлеу дағдылары да кезең-кезеңімен дамиды.

Тәрбиелік бағыттылық принципі ұлттық ойындардың негізгі ерекшеліктерінің бірі болып табылады. Әрбір ойын баланың тек тілін дамытуға ғана емес, сонымен қатар адамгершілік, ұйымшылдық, жауапкершілік сияқты қасиеттерін қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Бұл принцип ойынның педагогикалық құндылығын арттырады.

Ұлттық-мәдени құндылықтарды сақтау принципі де маңызды. Ұлттық ойындар арқылы балалар халықтың салт-дәстүрімен, мәдениетімен, ұлттық ерекшеліктерімен танысады. Сондықтан ойын мазмұнында ұлттық тәрбие элементтері сақталуы қажет. Бұл баланың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға ықпал етеді.

Көрнекілік және қызықтылық принципі балалардың ойынға деген ынтасын арттырады. Ойын барысында түрлі көрнекі құралдар, ойыншықтар, атрибуттар қолданылса, бала ойынға белсенді қатысып, сөйлеу әрекеті күшейеді.

Қорытындылай келе, ұлттық ойындарды ұйымдастыруда аталған педагогикалық принциптерді сақтау олардың тиімділігін арттырып, балалардың сөйлеу тілін дамытуға оң әсер етеді. Дұрыс ұйымдастырылған

ұлттық ойындар баланың тілдік, танымдық және әлеуметтік дамуының маңызды құралы болып табылады.

2.2. Ойын арқылы тіл дамытуға арналған тиімді әдістер

Мектепке дейінгі жаста балалардың сөйлеу тілін дамытуда ойын әрекеті негізгі орын алады. Себебі ойын – баланың табиғи қажеттілігі мен жетекші іс-әрекеті болып табылады. Ойын барысында бала еркін сөйлейді, қарым-қатынас жасайды, жаңа сөздерді меңгереді және оларды қолдануға үйренеді. Сондықтан ойын арқылы тіл дамытуда тиімді әдістерді дұрыс таңдау маңызды.

Ең кең тараған әдістердің бірі – **рөлдік ойындар әдісі**. Рөлдік ойындарда балалар белгілі бір кейіпкердің рөлін атқарып, сол рөлге сәйкес сөйлейді. Мысалы, «Дүкен», «Дәрігер», «Отбасы», «Қонақ күту» сияқты ойындар барысында балалар диалог құрастырып, сөйлеу дағдыларын дамытады. Бұл әдіс баланың еркін сөйлеуіне, сөздік қорын белсенді қолдануына мүмкіндік береді.

Келесі тиімді әдіс – **дидактикалық ойындар**. Бұл ойындар арнайы оқыту мақсатында ұйымдастырылады және баланың ойлау қабілетін, тілін дамытуға бағытталады. Мысалы, «Не артық?», «Сөзді жалғастыр», «Кім тез айтады?» сияқты ойындар балалардың сөздік қорын байытып, сөйлеу жылдамдығын арттырады.

Ұлттық ойындарды қолдану әдісі де ерекше маңызға ие. «Сақина салу», «Арқан тартыс», «Ақ серек – көк серек», «Орамал тастамақ» сияқты ойындар барысында балалар бір-бірімен сөйлеседі, ережелерді түсіндіреді, өз ойын білдіреді. Бұл әдіс балалардың тілдік белсенділігін арттырып, ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын қалыптастырады.

Тағы бір тиімді әдіс – **сұрақ-жауап әдісі**. Тәрбиеші балаларға бағыттаушы сұрақтар қойып, олардың ойлау және сөйлеу қабілетін дамытады. Мысалы: «Не көрдің?», «Қалай ойлайсың?», «Неліктен олай болды?» сияқты сұрақтар балаға толық жауап беруге, өз ойын жүйелеуге көмектеседі.

Суретпен жұмыс әдісі де тіл дамытуда кең қолданылады. Балаларға берілген сурет бойынша әңгіме құрастыру, кейіпкерлердің іс-әрекетін сипаттау, оқиғаны баяндау арқылы сөйлеу дағдылары қалыптасады. Бұл әдіс баланың байқағыштығын және байланыстырып сөйлеу қабілетін дамытады.

Сонымен қатар **ертегі айту және құрастыру әдісі** балалардың қиялын дамытып, сөйлеу белсенділігін арттырады. Тәрбиеші ертегіні бастап беріп, балалар оны жалғастырады немесе өздері жаңа ертегі құрастырады. Бұл шығармашылық ойлау мен тілдік қабілетті қатар дамытады.

Жаңылтпаш, тақпақ, санамақ қолдану әдісі дыбыстарды дұрыс айтуға, сөйлеу ырғағын қалыптастыруға ықпал етеді. Қайталау арқылы балалардың сөйлеуі анық, түсінікті және мәнерлі болады.

Қазіргі педагогикада **интерактивті және ақпараттық технологияларды қолдану әдісі** де тиімді болып отыр. Мультимедиялық ойындар, бейнематериалдар, интерактивті тапсырмалар балалардың қызығушылығын арттырып, тіл үйрену процесін жеңілдетеді.

Қорытындылай келе, ойын арқылы тіл дамытуда қолданылатын әдістер баланың жас ерекшелігіне сай, қызықты әрі жүйелі түрде ұйымдастырылуы қажет. Әрбір әдіс баланың сөйлеу белсенділігін арттырып, сөздік қорын байытуға және байланыстырып сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға тиімді әсер етеді.

2.3. Жас ерекшеліктеріне сәйкес ұлттық ойындарды іріктеу

Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық ойындарды тиімді қолданудың маңызды шарттарының бірі – оларды балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес дұрыс іріктеу. Себебі әр жас кезеңінде баланың психологиялық, физиологиялық және тілдік даму деңгейі әртүрлі болады. Сондықтан ойын мазмұны мен күрделілігі баланың мүмкіндігіне сай болуы тиіс.

Ең алдымен, **кіші топ (3–4 жас)** балаларында ұлттық ойындарды іріктеу кезінде қарапайым, қысқа ережелі, қимыл-қозғалысы жеңіл ойындарға

басымдық беріледі. Бұл жаста балалардың сөйлеу дағдысы енді қалыптаса бастайтындықтан, ойын барысында қайталанатын сөздер, қысқа тіркестер, дыбыстық жаттығулар қолдану тиімді. Мысалы, «Санамақ», «Қуыр-қуыр қуырмаш», «Қол соқ» сияқты ойындар баланың сөздік қорын біртіндеп дамытуға көмектеседі. Бұл кезеңде тәрбиеші балалардың сөйлеуіне үлгі көрсетіп, бірге қайталау арқылы тілдік белсенділігін арттырады.

Ортаңғы топ (4–5 жас) балаларында сөйлеу белсенділігі арта бастайды. Бұл кезеңде ұлттық ойындарды іріктеу барысында диалогқа негізделген, қарапайым ережесі бар ойындар қолданылады. Мысалы, «Сақина салу», «Теңге ілу» элементтері бар ойындар, «Арқан тарту» сияқты топтық ойындар балалардың өзара сөйлесуіне, сұрақ қоюына және жауап беруіне мүмкіндік береді. Бұл жаста балалар сөйлем құрастыруға үйреніп, өз ойын қысқаша жеткізе бастайды.

Ересек топ (5–6 жас) балаларында тілдік даму деңгейі едәуір жоғары болады. Сондықтан бұл кезеңде күрделірек ережесі бар, ойлау мен сөйлеуді қатар дамытатын ұлттық ойындар іріктеледі. Мысалы, «Ақ серек – көк серек», «Орамал тастамақ», «Айгөлек» сияқты ойындар балалардың диалогтық және монологтық сөйлеуін дамытады. Бұл ойындар барысында балалар ережені түсіндіреді, өз әрекетін сипаттайды, қарсы топпен сөйлеседі, яғни тілдік белсенділігі жоғарылайды.

Ұлттық ойындарды іріктеуде **балалардың жеке ерекшеліктерін ескеру принципі** де маңызды. Кейбір балалар белсенді, сөйлегіш болса, кейбіреулері тұйық немесе сөйлеуде қиналады. Сондықтан тәрбиеші ойын барысында барлық баланың қатысуына жағдай жасап, сөйлеуге ынталандыруы қажет. Ұялшақ балаларға жеңіл тапсырмалар беріп, біртіндеп күрделендіру тиімді нәтиже береді.

Сонымен қатар ойындарды іріктегенде олардың **танымдық және тәрбиелік мазмұнына** да назар аударылады. Ұлттық ойындар тек қимыл-қозғалысты емес, сонымен бірге ойлау, есте сақтау, сөйлеу қабілеттерін дамытуға бағытталуы тиіс. Мысалы, санамақтар мен жаңылтпаштар дыбыстарды дұрыс айтуға көмектессе, рөлдік ойындар сөйлеу мәдениетін қалыптастырады.

Қорытындылай келе, ұлттық ойындарды жас ерекшеліктеріне сәйкес дұрыс іріктеу – балалардың сөйлеу тілін тиімді дамытудағы негізгі шарттардың бірі. Жас кезеңдеріне сай таңдалған ойындар баланың қызығушылығын арттырып, оның тілдік дағдыларының табиғи әрі жүйелі дамуына мүмкіндік береді.

2.4. Ойын барысында балалардың сөздік қорын байыту жолдары

Мектепке дейінгі жаста балалардың сөздік қорын байыту – сөйлеу тілін дамытудың негізгі бағыттарының бірі. Бұл үдеріс ойын әрекеті арқылы табиғи, қызықты және тиімді түрде жүзеге асады. Ойын барысында бала жаңа сөздерді тек естіп қана қоймай, оларды қолданады, мағынасын түсінеді және сөйлеу тәжірибесінде бекітеді. Сондықтан сөздік қорды байытудың жолдарын дұрыс ұйымдастыру маңызды.

Ең алдымен, ойын барысында **жаңа сөздерді енгізу және түсіндіру** әдісі қолданылады. Тәрбиеші ойын кезінде кездесетін жаңа заттардың, әрекеттердің немесе ұғымдардың атауын нақты, түсінікті түрде айтып, олардың мағынасын мысал арқылы түсіндіреді. Мысалы, ұлттық ойындарда қолданылатын «асық», «арқан», «сақина», «шаршы» сияқты сөздер балаларға нақты көрсетіліп, ойын барысында бірнеше рет қайталанады.

Келесі маңызды жол – **сөзді қайталау және бекіту**. Балалар жаңа сөздерді тез ұмытып қалмауы үшін оларды ойын барысында бірнеше рет қолдану қажет. Қайталау әдісі арқылы сөздер баланың белсенді сөздік қорына айналады. Мысалы, ойын ережесін қайталау, рөлдерді атау, әрекеттерді сипаттау кезінде бір сөз бірнеше рет қолданылады.

Сұрақ-жауап арқылы сөздік қорды дамыту да тиімді әдістердің бірі. Тәрбиеші балаларға бағыттаушы сұрақтар қойып, олардың жауап беру барысында жаңа сөздерді қолдануына мүмкіндік жасайды. Мысалы: «Бұл

не?», «Қайда жатыр?», «Не істеп жатыр?» сияқты сұрақтар баланың сөйлеуін белсендіреді және жаңа сөздерді қолдануға жетелейді.

Сонымен қатар **рөлдік ойындар арқылы сөздік қорды байыту** маңызды рөл атқарады. «Дүкен», «Дәрігер», «Ата-ана мен бала», «Қонақ күту» сияқты ойындарда балалар әртүрлі әлеуметтік рөлдерді орындай отырып, сол салаға тән сөздерді қолданады. Бұл әдіс балалардың кәсіби және тұрмыстық сөздік қорын кеңейтеді.

Ұлттық ойындарды қолдану арқылы сөздік қорды байыту ерекше мәнге ие. Ұлттық ойындар барысында балалар халықтық сөздермен, тұрақты тіркестермен, дәстүрлі атаулармен танысады. Мысалы, «Ақ серек – көк серек», «Орамал тастамақ», «Сақина салу» сияқты ойындарда балалар бір-бірімен сөйлесіп, түрлі сөз тіркестерін қолданады. Бұл олардың ұлттық тілдік қорын байытуға ықпал етеді.

Тағы бір тиімді жол – **көрнекілік арқылы сөз үйрету**. Суреттер, ойыншықтар, нақты заттар арқылы жаңа сөздер түсіндіріледі. Бала көрген затын сипаттап, оның атауын есте сақтайды. Бұл әдіс әсіресе кіші жастағы балалар үшін өте тиімді.

Шығармашылық тапсырмалар арқылы сөздік қорды дамыту да маңызды. Балаларға сурет бойынша әңгіме құрастыру, оқиғаны жалғастыру, өз ойынан әңгіме айту сияқты тапсырмалар беріледі. Бұл олардың жаңа сөздерді еркін қолдануына мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, ойын барысында балалардың сөздік қорын байыту – жүйелі, мақсатты және қызықты ұйымдастырылған педагогикалық үдеріс.

Әртүрлі әдістерді тиімді үйлестіру арқылы баланың сөйлеу белсенділігі артып, сөздік қоры молайып, байланыстырып сөйлеу қабілеті дамиды.

III бөлім. Тәжірибелік бөлім

3.1. Ұлттық ойындар үлгілері (сипаттамасы, мақсаты, барысы)

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда ұлттық ойындарды тиімді қолдану маңызды орын алады. Төменде тіл дамытуға бағытталған бірнеше ұлттық ойындардың үлгілері берілген.

1. «Сақина салу» ойыны

Сипаттамасы:

Бұл ойын балалардың шапшаңдығын, байқампаздығын және сөйлеу белсенділігін дамытуға бағытталған.

Мақсаты:

Балалардың сөйлеу тілін дамыту, сөздік қорын байыту, қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастыру.

Барысы:

Балалар шеңбер болып отырады. Бір бала «сақина салушы» болып таңдалады. Ол қолындағы сақинаны балалардың қолына білдіртпей салады. Сақина салынған бала оны білдірмеуге тырысады. Ойын соңында балалар «Сақина кімде?» деп сұрап, өз ойларын айтады, күдікті баланы атайды. Бұл кезде балалар белсенді түрде сөйлеседі.

2. «Ақ серек – көк серек» ойыны

Сипаттамасы:

Топтық, қимыл-қозғалыс пен сөйлеуді қатар дамытатын ұлттық ойын.

Мақсаты:

Балалардың диалогтық сөйлеуін дамыту, топпен қарым-қатынас жасау қабілетін арттыру.

Барысы:

Балалар екі топқа бөлінеді. Бір топ қарсы топтан бір баланы шақырады: «Ақ серек – көк серек, бізден саған кім керек?» деп дауыстайды. Шақырылған

бала жүгіріп барып, қарсы топтың балаларын үзіп өтуге тырысады. Ойын барысында балалар айқайлап сөйлеседі, өзара әрекет жасайды.

3. «Орамал тастамақ» ойыны

Сипаттамасы:

Шапшаңдық пен тілдік қарым-қатынасты дамытатын ойын.

Мақсаты:

Балалардың сөйлеу белсенділігін арттыру, сөздік қорын дамыту.

Барысы:

Балалар шеңбер құрып отырады. Бір бала орамалды қолына алып, бір баланың артына білдірмей тастайды. Артына орамал тасталған бала оны байқап, «Менің артымда орамал бар!» деп айтуы керек. Егер байқамаса, ойын жалғасады. Бұл кезде балалар сөйлесіп, әрекетті сипаттайды.

4. «Асық ойыны»

Сипаттамасы:

Дәстүрлі ұлттық ойын, балалардың зейінін және сөйлеу қабілетін дамытады.

Мақсаты:

Сөздік қорды байыту, нұсқауды түсіну және орындау дағдыларын қалыптастыру.

Барысы:

Балалар асықтарды белгілі бір ережемен иіреді немесе жинайды. Ойын барысында тәрбиеші әр әрекетті түсіндіріп, балалардан «Не істеп жатырсың?», «Қай асық түсті?» деген сұрақтарға жауап алынады.

5. «Қуыр-қуыр қуырмаш» ойыны

Сипаттамасы:

Саусақ моторикасы мен сөйлеуді қатар дамытатын ойын.

Мақсаты:

Балалардың тілін жаттықтыру, сөздерді дұрыс айтуға үйрету.

Барысы:

Тәрбиеші немесе бала өлең жолдарын айтып, саусақпен қимыл жасайды:

«Қуыр-қуыр қуырмаш,

Балапанға бидай шаш...»

Балалар қайталап, бірге айтады.

Қорытынды

Бұл ұлттық ойындар балалардың сөйлеу белсенділігін арттырып, сөздік қорын байытуға, диалогтық және монологтық сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға тиімді ықпал етеді. Ойын барысында балалар еркін сөйлеп, өз ойын жеткізуге үйренеді, бұл олардың тілдік дамуына оң әсерін тигізеді.

3.2. Тіл дамытуға бағытталған ойын жаттығулары

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда арнайы ұйымдастырылған ойын жаттығулары маңызды рөл атқарады. Мұндай жаттығулар баланың сөздік қорын байытып қана қоймай, дыбыстарды дұрыс айтуға, сөйлем құрастыруға және байланыстырып сөйлеуге үйретеді. Төменде тіл дамытуға бағытталған бірнеше тиімді ойын жаттығулары ұсынылады.

1. «Сөзді жалғастыр» жаттығуы

Мақсаты:

Балалардың сөздік қорын кеңейту, ойлау және сөйлеу жылдамдығын дамыту.

Барысы:

Тәрбиеші бір сөз айтады, балалар сол сөзге мағыналық жағынан байланысты келесі сөзді айтады.

Мысалы:

Тәрбиеші: «Ана»

Бала: «бала»

Келесі бала: «мектеп» және т.б.

Ойын тез қарқында жүргізіледі.

2. «Не көріп тұрсың?» жаттығуы

Мақсаты:

Байланыстырып сөйлеуді дамыту, сипаттау дағдыларын қалыптастыру.

Барысы:

Балаларға сурет немесе зат көрсетіледі. Олар көргенін толық сөйлеммен сипаттайды.

Мысалы: «Мен қызыл алма көріп тұрмын. Ол дөңгелек және тәтті.»

3. «Кім көп біледі?» жаттығуы

Мақсаты:

Сөздік қорды байыту, ойлау қабілетін дамыту.

Барысы:

Тәрбиеші бір тақырыпты айтады (мысалы: «Жануарлар»). Балалар сол тақырыпқа қатысты сөздерді кезекпен айтады. Кім көп сөз айтса, сол жеңімпаз болады.

4. «Дыбысты тап» жаттығуы

Мақсаты:

Дыбыстарды дұрыс айтуға және ажыратуға үйрету.

Барысы:

Тәрбиеші белгілі бір дыбысты айтады, балалар сол дыбыстан басталатын сөздерді айтады.

Мысалы: «А» дыбысы – алма, ана, ағаш.

5. «Сөйлем құрастыр» жаттығуы

Мақсаты:

Сөйлем құрастыру дағдыларын дамыту, грамматикалық құрылымды қалыптастыру.

Барысы:

Тәрбиеші бірнеше сөз айтады, балалар сол сөздерден сөйлем құрастырады. Мысалы: «бала, кітап, оқыды» → «Бала кітап оқыды.»

6. «Ертегіні жалғастыр» жаттығуы

Мақсаты:

Шығармашылық ойлау мен монологтық сөйлеуді дамыту.

Барысы:

Тәрбиеші ертегіні бастап береді, балалар оны өз ойымен жалғастырады. Әр бала бір-бір сөйлемнен қосып отырады.

Қорытынды

Бұл ойын жаттығулары балалардың сөйлеу белсенділігін арттырып, сөздік қорын байытуға, дыбыстарды дұрыс айтуға және байланыстырып сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға тиімді әсер етеді. Жаттығуларды жүйелі қолдану арқылы балалардың тілдік дамуы табиғи әрі нәтижелі жүзеге асады.

3.3. Сөздік жұмысқа арналған тапсырмалар

Мектепке дейінгі жаста балалардың сөздік қорын байыту – сөйлеу тілін дамытудың негізгі бағыттарының бірі. Сөздік жұмыс балалардың жаңа сөздерді меңгеруіне, оларды дұрыс түсінуіне және күнделікті сөйлеу барысында белсенді қолдануына мүмкіндік береді. Бұл бөлімде сөздік қорды дамытуға бағытталған тапсырмалар үлгілері берілген.

1. «Затты ата» тапсырмасы

Мақсаты:

Балалардың зат атауларын меңгерту, сөздік қорын кеңейту.

Барысы:

Тәрбиеші балаларға әртүрлі заттарды (ойыншық, сурет, нақты зат) көрсетеді. Балалар сол заттың атын атап, сипаттайды.

Мысалы: «Бұл – доп. Доп дөңгелек, қызыл түсті.»

2. «Артық сөзді тап» тапсырмасы

Мақсаты:

Балалардың ойлау қабілетін дамыту және сөз мағынасын ажыратуға үйрету.

Барысы:

Тәрбиеші бірнеше сөз айтады, балалар ішінен мағынасы сәйкес келмейтін сөзді табады.

Мысалы: алма, алмұрт, кітап, өрік – артық сөз «кітап».

3. «Сөзді суретпен сәйкестендір» тапсырмасы**Мақсаты:**

Сөз бен оның мағынасын байланыстыру, сөздік қорды бекіту.

Барысы:

Балаларға суреттер мен сөздер беріледі. Олар сәйкес сөзді дұрыс суретпен байланыстырады.

4. «Мағынасы қандай?» тапсырмасы**Мақсаты:**

Жаңа сөздердің мағынасын түсіндіру және бекіту.

Барысы:

Тәрбиеші жаңа сөз айтады, балалар оның мағынасын түсіндіреді немесе мысал келтіреді.

Мысалы: «мейірімді» – жақсы адам, көмектесетін адам.

5. «Көпше түрін айт» тапсырмасы**Мақсаты:**

Грамматикалық дағдыларды дамыту, сөздерді түрлендіруді үйрету.

Барысы:

Тәрбиеші сөзді жекеше түрде айтады, балалар оны көпше түрге айналдырады.

Мысалы: бала – балалар, кітап – кітаптар.

6. «Қайда не бар?» тапсырмасы**Мақсаты:**

Заттардың орнын сипаттау арқылы сөздік қорды дамыту.

Барысы:

Балалар сурет бойынша заттардың қайда орналасқанын айтады.

Мысалы: «Мысық үстелде отыр», «Кітап сөренің үстінде тұр».

7. «Сипаттап айт» тапсырмасы

Мақсаты:

Сипаттау сөздерін қолдану арқылы сөздік қорды байыту.

Барысы:

Балалар берілген затты түсі, пішіні, көлемі бойынша сипаттайды.

Мысалы: «Бұл – үлкен, жасыл, дөңгелек қарбыз.»

Қорытынды

Сөздік жұмысқа арналған бұл тапсырмалар балалардың жаңа сөздерді меңгеруіне, оларды сөйлеу барысында дұрыс қолдануына және тілдік қорын жүйелі түрде байытуына ықпал етеді. Мұндай тапсырмаларды жүйелі қолдану балалардың сөйлеу тілін дамытуда тиімді нәтиже береді.

3.4. Диалог және монолог құруға арналған ойындар

Мектепке дейінгі жаста балалардың сөйлеу тілін дамытуда диалогтық және монологтық сөйлеуді қалыптастыру ерекше маңызға ие. Диалог – екі немесе бірнеше адамның өзара сөйлесуі болса, монолог – баланың өз ойын жүйелі, бірізді түрде жеткізуі. Бұл дағдыларды дамыту үшін ойын түріндегі әдістер тиімді болып табылады. Төменде диалог және монолог құруға арналған ойындардың үлгілері берілген.

1. «Сұрақ-жауап» ойыны

Мақсаты:

Диалогтық сөйлеуді дамыту, сұрақ қою және жауап беру дағдыларын қалыптастыру.

Барысы:

Тәрбиеші балаларға сұрақ қояды, балалар кезекпен жауап береді. Кейін балалар бір-біріне сұрақ қойып үйренеді.

Мысалы:

– Сенің атың кім?

– Сен не көрдің?

– Қайда бардың?

2. «Дүкен» ойыны

Мақсаты:

Диалог құру, тұрмыстық сөздерді қолдану.

Барысы:

Бір бала сатушы, екіншісі сатып алушы болады. Олар өзара сөйлесіп, зат сатып алады.

Мысалы:

– Сәлеметсіз бе!

– Маған нан беріңізші.

– Міне, алыңыз.

3. «Дәрігер мен науқас» ойыны

Мақсаты:

Диалогтық сөйлеуді дамыту, жаңа сөздерді меңгерту.

Барысы:

Бір бала дәрігер, екіншісі науқас болады. Олар ауру, емдеу туралы сөйлеседі.

Мысалы:

– Қай жеріңіз ауырады?

– Менің басым ауырады.

4. «Мен не істедім?» ойыны

Мақсаты:

Монологтық сөйлеуді дамыту, өз әрекетін сипаттау.

Барысы:

Бала өткен әрекетін айтып береді.

Мысалы: «Мен бүгін балабақшаға келдім. Досыммен ойнадым. Сурет салдым.»

5. «Сурет бойынша әңгімеле» ойыны

Мақсаты:

Монолог құру дағдыларын дамыту.

Барысы:

Балаларға сурет беріледі, олар сурет бойынша әңгіме құрастырады. Мысалы: «Бұл суретте балалар ойнап жүр. Олар көңілді.»

6. «Ертегі кейіпкері» ойыны

Мақсаты:

Шығармашылық монологтық сөйлеуді дамыту.

Барысы:

Бала белгілі бір ертегі кейіпкері болып, өз атынан әңгімелейді. Мысалы: «Мен – қоянмын. Мен орманда тұрамын...»

7. «Кім не айтады?» ойыны

Мақсаты:

Диалог пен монологты қатар дамыту.

Барысы:

Балалар белгілі бір жағдайға байланысты өз пікірін айтады және бір-бірімен сөйлеседі.

Мысалы: ойыншық туралы, отбасы туралы әңгіме.

Қорытынды

Диалог және монолог құруға арналған ойындар балалардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырып, өз ойын еркін және жүйелі жеткізуге үйретеді. Мұндай ойындарды жүйелі қолдану баланың коммуникативтік қабілетін дамытып, сөйлеу тілін жетілдіруге тиімді әсер етеді.

IV бөлім. Инновациялық тәсілдер

4.1. Ойын технологияларын тиімді қолдану

Қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде балалардың жан-жақты дамуын қамтамасыз етудің тиімді жолдарының бірі – ойын технологияларын қолдану болып табылады. Ойын технологиясы – баланың оқу-тәрбие үдерісін ойын әрекеті арқылы ұйымдастыруға негізделген педагогикалық жүйе. Бұл тәсіл баланың қызығушылығын арттырып, оқу материалын жеңіл әрі есте сақталатындай түрде меңгеруіне мүмкіндік береді.

Ойын технологияларын тиімді қолдану ең алдымен баланың жас және жеке ерекшеліктерін ескеруді талап етеді. Мектепке дейінгі жаста ойын – баланың негізгі іс-әрекеті болғандықтан, кез келген білім беру мазмұны ойын арқылы берілгенде нәтижелі болады. Балалар ойын барысында еркін әрекет етіп, белсенді сөйлеседі, өз ойларын ашық жеткізеді.

Ойын технологияларының маңызды ерекшеліктерінің бірі – **оқыту мен тәрбиелеудің бірлігі**. Ойын барысында бала тек білім алып қана қоймай, қарым-қатынас жасауға, ережені сақтауға, топпен жұмыс істеуге үйренеді. Бұл оның әлеуметтік және тілдік дамуына тікелей әсер етеді.

Сөйлеу тілін дамытуда ойын технологияларын қолдану ерекше тиімді. Мысалы, рөлдік ойындар, дидактикалық ойындар, ұлттық ойындар арқылы балалардың сөздік қоры кеңейеді, сөйлеу белсенділігі артады. Ойын кезінде бала жаңа сөздерді қолданады, сұрақ қояды, жауап береді, яғни тілдік ортаға белсенді қатысады.

Ойын технологияларын қолданудың тағы бір тиімді тұсы – **мотивацияны арттыру**. Балалар үшін ойын – қызықты әрекет болғандықтан, олар тапсырманы орындауға еркін және ынталы қатысады. Бұл оқу үдерісін жеңілдетіп, білімді ұзақ есте сақтауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар ойын технологиялары **шығармашылық қабілетті дамытуға** ықпал етеді. Балалар ойын барысында түрлі рөлдерді ойлап табады, жағдайды модельдейді, өз қиялын қолданады. Бұл олардың сөйлеу тілін ғана емес, ойлау қабілетін де дамытады.

Инновациялық тұрғыда ойын технологияларын қолдануда ақпараттық-коммуникациялық құралдарды пайдалану да маңызды. Интерактивті ойындар,

мультимедиялық тапсырмалар, бейнероликтер балалардың қызығушылығын арттырып, оқу үдерісін заманауи талаптарға сай етеді.

Қорытындылай келе, ойын технологияларын тиімді қолдану – мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуда ең нәтижелі әдістердің бірі. Ол баланың белсенділігін арттырып, білімді қызықты түрде меңгеруіне жағдай жасайды және жан-жақты дамуына ықпал етеді.

4.2. АКТ құралдарын ұлттық ойындармен кіріктіру

Қазіргі білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) тиімді қолдану – оқу-тәрбие үдерісін жаңаша ұйымдастырудың маңызды бағыты болып табылады. Мектепке дейінгі ұйымдарда АКТ құралдарын ұлттық ойындармен кіріктіру балалардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың сөйлеу тілін дамытуға да үлкен мүмкіндік береді.

АКТ құралдарын ұлттық ойындармен үйлестіру арқылы балалардың танымдық белсенділігі күшейеді. Мысалы, интерактивті тақтада ұлттық ойындардың суреттері, бейнежазбалары көрсетіліп, балалар сол бойынша әңгіме құрастырады, өз ойларын айтады. Бұл әдіс баланың көру және есту арқылы ақпаратты қабылдауын жеңілдетіп, сөйлеу әрекетін белсендіреді.

Сонымен қатар мультимедиялық презентациялар арқылы ұлттық ойындардың ережелері, барысы және мазмұны түсіндіріледі. Балалар

бейнематериалды көре отырып, жаңа сөздерді меңгереді, оларды сөйлеу барысында қолдануға тырысады. Бұл сөздік қорды байытуға және байланыстырып сөйлеуді дамытуға тиімді әсер етеді.

АКТ құралдары арқылы **интерактивті ойын тапсырмаларын** ұйымдастыру да өте тиімді. Мысалы, балалар экрандағы тапсырмалар арқылы ұлттық ойындарға қатысты заттарды сәйкестендіреді, сұрақтарға жауап береді немесе дұрыс нұсқаны таңдайды. Мұндай әрекеттер баланың ойлау қабілетін дамытып, тілдік белсенділігін арттырады.

Ұлттық ойындарды бейнежазба түрінде көрсету де маңызды рөл атқарады. Балалар ойынның нақты орындалу барысын көріп, оны қайталап ойнайды және сол туралы әңгімелейді. Бұл олардың монологтық сөйлеуін дамытуға мүмкіндік береді.

АКТ құралдарын қолдану барысында балалардың өз бетінше жұмыс істеу дағдысы да қалыптасады. Олар интерактивті тапсырмаларды орындау кезінде ойлануға, шешім қабылдауға және өз ойын айтуға үйренеді. Бұл олардың сөйлеу мәдениетін дамытуға оң әсер етеді.

Дегенмен АКТ құралдарын қолдану дәстүрлі ұлттық ойындарды толық алмастырмауы тиіс. Керісінше, оларды толықтырып, оқу үдерісін байыта түсуі қажет. Тәрбиеші АКТ мен ойын әрекетін үйлестіре отырып, баланың қызығушылығын сақтап, оқу тиімділігін арттыра алады.

Қорытындылай келе, АКТ құралдарын ұлттық ойындармен кіріктіру – балалардың сөйлеу тілін дамытудың заманауи және тиімді тәсілі. Бұл әдіс оқу үдерісін қызықты етіп қана қоймай, баланың тілдік, танымдық және шығармашылық қабілеттерін кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді.

4.3. Шығармашылық ойындар арқылы сөйлеуді дамыту

Шығармашылық ойындар – мектепке дейінгі жастағы балалардың қиялын, ойлауын және сөйлеу тілін дамытудың ең тиімді құралдарының бірі. Мұндай ойындар барысында бала еркін ойлап, өз қиялын пайдаланып, тілдік бірліктерді белсенді қолданады. Шығармашылық ойындар баланың тек сөйлеуін ғана емес, сонымен қатар оның тұлғалық дамуын, коммуникативтік қабілеттерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Шығармашылық ойындардың басты ерекшелігі – олардың нақты бір дайын шешімі болмай, баланың өз ойынан туындауы. Бала ойын барысында өз рөлін өзі таңдайды, жағдайды өзі құрастырады және сол бойынша сөйлейді. Бұл оның еркін сөйлеуіне, сөздік қорын белсенді қолдануына мүмкіндік береді.

Сөйлеуді дамытуда **сюжеттік-рөлдік шығармашылық ойындар** ерекше орын алады. Мысалы, «Мен дәрігер болсам», «Мен мұғалім болсам», «Отбасымдағы бір күн» сияқты ойындарда балалар белгілі бір рөлге еніп, сол рөлге сәйкес сөйлеуге тырысады. Бұл олардың диалогтық сөйлеуін дамытып, өмірлік жағдаяттарда дұрыс қарым-қатынас жасауға үйретеді.

Сонымен қатар **ертегі құрастыру ойындары** да маңызды. Балаларға бастапқы жағдай немесе кейіпкер беріледі, ал олар өз қиялдары арқылы ертегіні жалғастырады немесе жаңа ертегі ойлап табады. Мысалы: «Бір күні орманда кішкентай қоян адасып қалды...» деген сөйлемнен кейін балалар әңгімені жалғастырады. Бұл әдіс монологтық сөйлеуді дамытып, баланың ойды жүйелі жеткізу қабілетін қалыптастырады.

Сурет бойынша шығармашылық әңгіме құрастыру да тиімді тәсіл болып табылады. Балалар суретке қарап, онда не болып жатқанын сипаттайды, кейіпкерлердің іс-әрекетін баяндайды және өз ойларын қосады. Бұл олардың бақылау, сипаттау және әңгімелеу дағдыларын дамытады.

Шығармашылық ойындарда **диалогтық тапсырмалар** да қолданылады. Балалар бір-бірімен ойдан шығарылған жағдай бойынша сөйлеседі, сұрақ қояды және жауап береді. Мысалы, «ормандағы аңдардың кездесуі», «саяхатқа шығу» сияқты жағдайлар балалардың сөйлеу белсенділігін арттырады.

Шығармашылық ойындар барысында тәрбиешінің рөлі өте маңызды. Ол балаларды бағыттап, ойларын толықтыруға көмектеседі, бірақ олардың

еркіндігін шектемейді. Тәрбиеші тек бағыттаушы сұрақтар арқылы баланың сөйлеуін ынталандырады.

Қорытындылай келе, шығармашылық ойындар арқылы сөйлеуді дамыту балалардың қиялын, ойлау қабілетін және тілдік дағдыларын кешенді түрде қалыптастырады. Мұндай ойындар баланың еркін сөйлеуіне жағдай жасап, оның коммуникативтік және шығармашылық қабілеттерін дамытуға тиімді әсер етеді.

V бөлім. Нәтижелер мен талдау

5.1. Жүргізілген жұмыстардың нәтижесі

Ұлттық ойындар арқылы балалардың сөйлеу тілін дамыту бағытында жүргізілген тәжірибелік жұмыстар нәтижесінде мектепке дейінгі жастағы балалардың тілдік дамуына оң өзгерістер байқалды. Жүйелі түрде ұйымдастырылған ойын әрекеттері балалардың сөздік қорын байытып, сөйлеу белсенділігін арттыруға тиімді ықпал етті.

Алғашқы кезеңде балалардың көпшілігі өз ойларын толық жеткізуге қиналып, қысқа жауаптармен шектелгені байқалды. Диалог құру, сұраққа толық жауап беру, өз ойын жүйелі айту дағдылары жеткіліксіз деңгейде болды. Дегенмен ұлттық ойындар мен тіл дамытуға бағытталған жаттығуларды жүйелі қолдану нәтижесінде бұл қиындықтар біртіндеп жойыла бастады.

Жүргізілген жұмыстар барысында балалардың **сөздік қорының кеңейгені** анықталды. Олар жаңа сөздерді ойын барысында еркін қолданып, мағынасын түсініп сөйлеуге үйренді. Әсіресе ұлттық ойындар кезінде қолданылатын сөздер мен тіркестер балалардың белсенді сөздік қорына айналды.

Сонымен қатар балалардың **байланыстырып сөйлеу дағдылары** айтарлықтай дамыды. Олар сурет бойынша әңгіме құрастыру, оқиға желісін баяндау, өз ойын ретімен жеткізу сияқты тапсырмаларды орындауда бұрынғыға қарағанда әлдеқайда жүйелі сөйлеуге дағдыланды.

Диалогтық сөйлеу деңгейінде де оң өзгерістер байқалды. Балалар бір-бірімен еркін сөйлесіп, сұрақ қою және жауап беру дағдыларын белсенді қолдана бастады. Ойын барысында өзара қарым-қатынас жасау мәдениеті қалыптасты.

Монологтық сөйлеу дағдылары да біртіндеп жетілді. Балалар өз ойларын бірнеше сөйлеммен байланыстырып айтуға, оқиғаны толық сипаттауға үйренді. Бұл олардың ойлау және сөйлеу қабілетінің дамығанын көрсетті.

Сонымен қатар балалардың **сөйлеу белсенділігі мен қызығушылығы артты**. Ойынға қатысу барысында олар еркін сөйлеп, өз пікірін ашық айтуға тырысты. Ұлттық ойындарға деген қызығушылық олардың тілдік белсенділігін күшейтті.

Жалпы алғанда, жүргізілген жұмыстардың нәтижесі ұлттық ойындардың балалардың сөйлеу тілін дамытуда тиімді құрал екенін көрсетті. Бұл әдіс балалардың тілдік, танымдық және әлеуметтік дамуына оң әсер етіп, олардың коммуникативтік дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік берді.

5.2. Балалардың сөйлеу деңгейінің өзгеруі

Жүргізілген тәжірибелік жұмыс барысында балалардың сөйлеу деңгейінде айқын сапалық өзгерістер байқалды. Ұлттық ойындар мен тіл дамытуға бағытталған жаттығуларды жүйелі қолдану олардың тілдік дағдыларының біртіндеп дамуына және сөйлеу белсенділігінің артуына ықпал етті.

Бастапқы кезеңде балалардың сөйлеуінде бірқатар қиындықтар кездесті: сөздік қорының шектеулілігі, ойды толық жеткізе алмау, қысқа және бірсөзді жауаптар беру, сөйлем құрауда қателіктердің жиі кездесуі байқалды. Кейбір балалар диалогқа белсенді қатыспай, тек тыңдаушы рөлінде қалатын жағдайлар да болды.

Жұмыс барысында ұлттық ойындарды жүйелі түрде қолдану нәтижесінде балалардың **сөздік қорының едәуір кеңейгені** анықталды. Олар жаңа сөздерді тек түсініп қана қоймай, оларды өз сөйлеуінде белсенді қолдана бастады. Әсіресе ойын барысында кездесетін тұрмыстық және ұлттық лексика баланың күнделікті сөйлеуіне енді.

Сонымен қатар балалардың **сөйлем құрау қабілеті жақсарды**. Бұрын қысқа сөз тіркестерімен шектелсе, енді толық, мағыналы сөйлемдер құрастырып, өз ойларын жүйелі түрде жеткізуге дағдыланды. Байланыстырып сөйлеу деңгейі айтарлықтай артты.

Диалогтық сөйлеу бойынша да оң өзгерістер байқалды. Балалар бірімен еркін сөйлесіп, сұрақ қою, жауап беру, пікір алмасу дағдыларын белсенді қолдана бастады. Ойын кезінде қарым-қатынас жасауға деген сенімділік артты.

Монологтық сөйлеу де біртіндеп дамыды. Балалар сурет бойынша немесе ойыннан алған әсері туралы бірнеше сөйлеммен әңгіме құрастыруға үйренді. Оқиғаларды ретімен баяндау қабілеті қалыптасты.

Сонымен қатар балалардың **дыбыстарды дұрыс айту деңгейі жақсарды**. Жаңылтпаштар, тақпақтар және ойын жаттығулары арқылы сөйлеудің анықтылығы мен мәнерлілігі артты.

Жалпы алғанда, балалардың сөйлеу деңгейі бастапқы кезеңмен салыстырғанда айтарлықтай жоғарылады. Олар өз ойын еркін жеткізе алатын, белсенді сөйлейтін, қарым-қатынасқа түсе алатын деңгейге жетті. Бұл ұлттық ойындарды тіл дамыту үдерісінде тиімді қолданудың нақты нәтижесін көрсетеді.

5.3. Тәжірибе қорытындылары

Жүргізілген тәжірибелік жұмыс нәтижесінде «Ұлттық ойындар арқылы балалардың сөйлеу тілін дамыту» бағытының тиімділігі жан-жақты дәлелденді. Ұлттық ойындарды жүйелі түрде қолдану мектепке дейінгі жастағы балалардың тілдік дамуына оң әсер етіп, олардың сөйлеу белсенділігін арттыруға мүмкіндік берді.

Тәжірибе барысында ұлттық ойындар балалардың қызығушылығын арттыратын ең тиімді құрал екені анықталды. Ойын әрекетіне қатысу арқылы балалар еркін сөйлеп, өз ойын ашық жеткізуге дағдыланды. Бұл олардың сөйлеу тіліндегі қысылу, тұйықтық сияқты қиындықтарын азайтуға ықпал етті.

Сонымен қатар ұлттық ойындар балалардың **сөздік қорын байытуға** және жаңа сөздерді белсенді қолдануына тиімді әсер етті. Ойын барысында кездесетін сөздер мен тіркестер балалардың күнделікті сөйлеу тәжірибесіне енгізілді.

Тәжірибе нәтижесінде балалардың **байланыстырып сөйлеу, диалогтық және монологтық сөйлеу дағдыларының** айтарлықтай дамығаны байқалды. Олар өз ойларын жүйелі түрде жеткізуге, сұрақ қоюға, жауап беруге және әңгіме құрастыруға үйренді.

Ұлттық ойындар арқылы балалардың тек тілдік қабілеті ғана емес, сонымен қатар **әлеуметтік және танымдық дағдылары** да дамыды. Олар бір-бірімен қарым-қатынас жасауды, топта жұмыс істеуді, ережені сақтауды және өзара сыйластықты үйренді.

Жалпы қорытындылай келе, ұлттық ойындарды тіл дамыту үдерісінде тиімді қолдану балалардың сөйлеу тілін жетілдірудің нәтижелі жолы екені дәлелденді. Бұл әдіс баланың жан-жақты дамуына, коммуникативтік қабілеттерінің қалыптасуына және оқу-тәрбие үдерісінің сапасын арттыруға ықпал етеді.

Қорытынды

Қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде балалардың сөйлеу тілін дамыту – ең маңызды және өзекті міндеттердің бірі болып табылады. Себебі баланың тілдік дағдылары оның ойлау қабілетінің, танымдық белсенділігінің және әлеуметтік ортаға бейімделуінің негізгі көрсеткіші болып саналады. Осы тұрғыдан алғанда ұлттық ойындарды пайдалану арқылы сөйлеу тілін дамыту тиімді педагогикалық тәсілдердің бірі екені дәлелденді.

Әдістемелік құралды әзірлеу барысында ұлттық ойындардың балалардың тілдік дамуына жан-жақты ықпал ететіні анықталды. Олар балалардың сөздік қорын байытып қана қоймай, байланыстырып сөйлеу, диалогтық және монологтық сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар ойын әрекеті балалардың еркін сөйлеуіне жағдай жасап, олардың қарым-қатынас мәдениетін жетілдіреді.

Теориялық және тәжірибелік бөлімдерде қарастырылған әдіс-тәсілдер ұлттық ойындарды оқу-тәрбие үдерісінде тиімді қолдануға болатынын көрсетті. Жүйелі түрде ұйымдастырылған ойындар балалардың қызығушылығын арттырып, сөйлеу белсенділігін күшейтті және тілдік дамудың сапасын жақсартты.

Жүргізілген жұмыстар нәтижесінде балалардың сөйлеу деңгейінде айқын оң өзгерістер байқалды. Олар өз ойын еркін жеткізуге, жаңа сөздерді қолдануға, сұрақ қою және жауап беру дағдыларын меңгеруге үйренді. Бұл олардың жалпы коммуникативтік қабілеттерінің дамуына ықпал етті.

Қорытындылай келе, ұлттық ойындарды сөйлеу тілін дамытуда тиімді пайдалану – мектепке дейінгі педагогиканың маңызды бағыты болып табылады. Сондықтан тәрбиешілер оқу-тәрбие үдерісінде ұлттық ойындарды жүйелі әрі мақсатты түрде қолдануы балалардың тілдік және тұлғалық дамуына оң әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007 (өзгерістер мен толықтыруларымен).
2. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту бағдарламасы. – Астана, 2020.
4. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992.
5. Ыбырай Алтынсарин. Таңдамалы педагогикалық мұралар. – Алматы: Мектеп, 1988.
6. Сәтбаев Қ. Ұлттық ойындар және олардың тәрбиелік мәні. – Алматы, 2015.
7. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасы. – Алматы: Санат, 2003.
8. Сейітова Г. Мектепке дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі. – Алматы, 2018.
9. Ахметова Б. Балабақшада тіл дамыту жұмыстары. – Нұр-Сұлтан, 2020.
10. Білім беру саласындағы әдістемелік нұсқаулықтар мен оқу құралдары. – Алматы, 2019–2023.
11. Қазақтың ұлттық ойындары жинағы. – Алматы: Атамұра, 2016.

Қосымшалар

Қосымша 1. Ұлттық ойындардың үлгі картотекасы

1. «Сақина салу»

- ✓ Мақсаты: сөйлеу белсенділігін арттыру, сөздік қорды дамыту
- ✓ Қатысушылар: 10–20 бала
- ✓ Құрал: сақина
- ✓ Ерекшелігі: балалар өзара сөйлесіп, байқампаздыққа үйренеді

2. «Ақ серек – көк серек»

- ✓ Мақсаты: диалогтық сөйлеуді дамыту
- ✓ Қатысушылар: 2 топ
- ✓ Ерекшелігі: балалар топпен сөйлеседі, сұрақ-жауап арқылы әрекет етеді

3. «Орамал тастамақ»

- ✓ Мақсаты: сөйлеу белсенділігі мен шапшаңдықты дамыту
- ✓ Ерекшелігі: ойын барысында балалар тез жауап беруге дағдыланады

Қосымша 2. Тіл дамытуға арналған дидактикалық материалдар

- ✓ Сурет бойынша әңгіме құрастыру карточкалары
- ✓ Заттарды атауға арналған көрнекі құралдар
- ✓ Жаңылтпаштар жинағы
- ✓ Санамақтар үлгілері
- ✓ Мақал-мәтелдер картотекасы

Қосымша 3. Сөйлеу тілін дамытуға арналған жаттығулар

- ✓ «Сөзді жалғастыр»
- ✓ «Не көріп тұрсың?»
- ✓ «Сөйлем құрастыр»
- ✓ «Артық сөзді тап»
- ✓ «Ертегіні жалғастыр»

Қосымша 4. Мониторинг (бағалау) парағы үлгісі

Көрсеткіш	Бастапқы деңгей	Орта деңгей	Жоғары деңгей
Сөздік қор	төмен	орта	жоғары
Байланыстырып сөйлеу	төмен	орта	жоғары
Диалог құру	қиын	жеткілікті	еркін

Монолог айту	шектеулі	дамып келеді	еркін
--------------	----------	--------------	-------

Қосымша 5. Тәрбиешіге арналған әдістемелік ұсыныстар

- ✓ Ойындарды жүйелі жоспарлау
- ✓ Баланың жас ерекшелігін ескеру
- ✓ Сөйлеуге ынталандыру, қолдау көрсету
- ✓ Қателерді түзетуде жұмсақ әдіс қолдану
- ✓ Әр баланың белсенді қатысуын қамтамасыз ету